

Den nubiska språkforskningens historia.

Zetterstéen, Karl Vilhelm,

*Läsesalen Uppsala. Humanistiska
vetenskapssamfundet. Skrifter.
11:4. 1907*

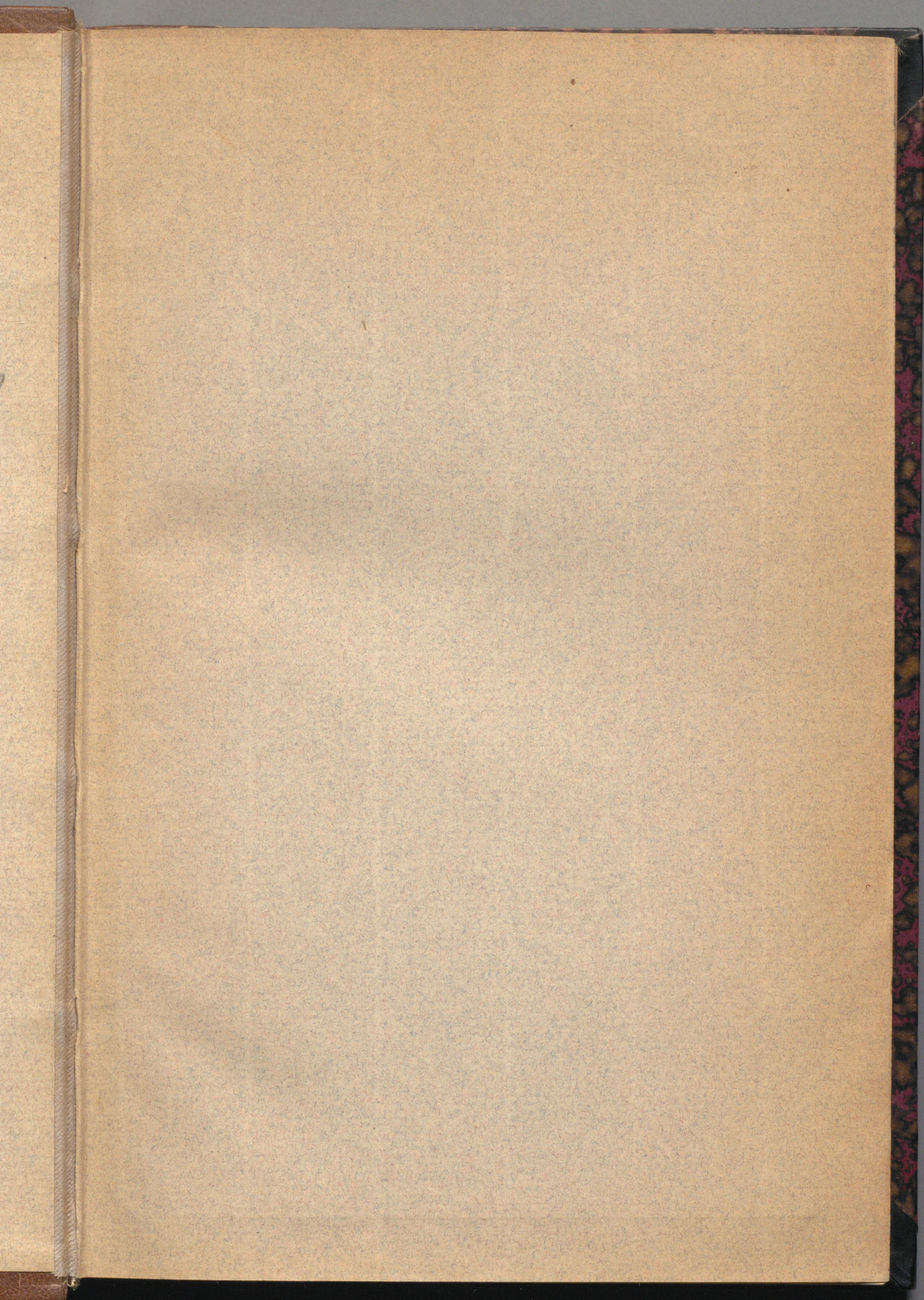
KUNGL.
BIBLIOTEKET
STOCKHOLM

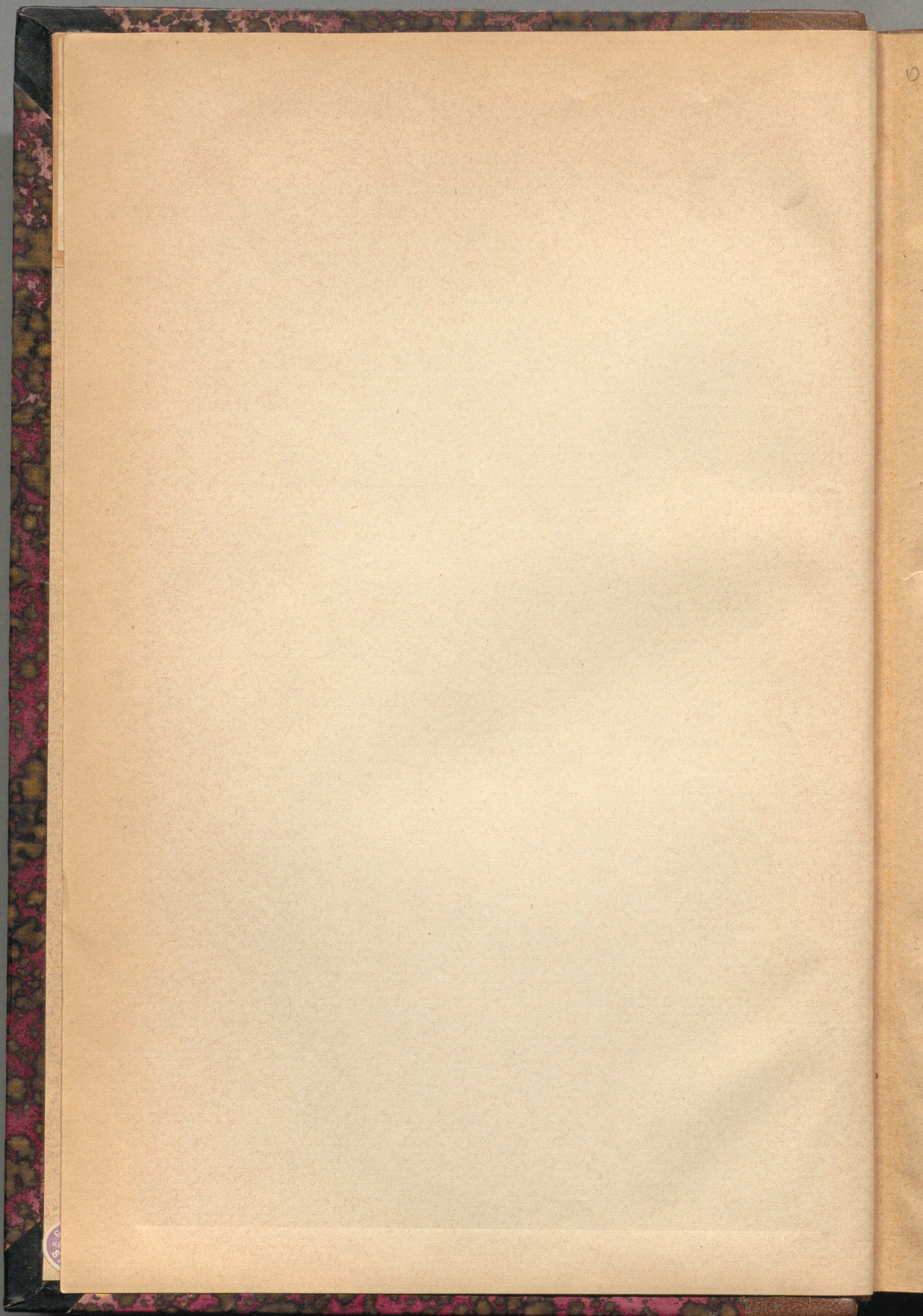
Bf

bl. B

för ej hemlöras

G. HEDBERG
KONCERN
HÖRSKÄRSTRADE 1
STOCKHOLM

Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. XI. 4.

DEN NUBISKA SPRÅKFORSKNINGENS HISTORIA

AF

K. V. ZETTERSTÉEN

(MIT EINEM RÉSUMÉ IN DEUTSCHER SPRACHE)

UPPSALA

AKADEMISKA BOKHANDELN
(C. J. LUNDSTRÖM)

LEIPZIG

OTTO HARRASSOWITZ

UPPSALA 1907
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Det egentliga nubiska språkområdet omfattar den smala Nildalen från Aswān vid första katarakten i norr till Debba och Ambukōl i söder, d. v. s. landet mellan 24° och 18° n. br. Nubiernas etnografiska ställning är ännu icke fullt utredd. Som bekant erbjuda Afrikas antropologisk-etnografiska förhållanden åtskilliga svårigheter, och någon verkligt tillfredsställande indelning af de afrikanska folken har det ännu ej varit möjligt att åstadkomma. Om man lämnar den malajiska befolkningen på Madagaskar åsido och inskränker sig till Afrikas fastland, kan man emellertid i öfverensstämmelse med den vanliga, ehuru ingalunda obestridda klassifikationen skilja mellan tre olika folkgrupper, nämligen medelhafsrasen (kaukasier), negrerna, dels äkta negrer i Centralafrika, dels bantufolk söder om ekvatorn, och hottentotterna med de närbesläktade buschmännen.¹ Medelhafsrasen representeras af semiter och hamiter. De förra, d. v. s. *abessinierna* och *araberna*, hafva som bekant invandrat från Asien, och det samma antages af åtskilliga äfven vara fallet med hamiterna, hvilka numera af språkliga skäl allmänt anses vara i grunden besläktade med semiterna.² De hamitiska folken plägar man vidare indela i tre grupper, hvilka redan i geografiskt afseende äro skarpt skilda, nämligen *berber*, *egypter*, omfattande de gamla egypterna och deras ättlingar kopterna, och s. k. *kusjitiska* folk, till hvilka sistnämnda man då får hänföra de olika *bedja*- eller *bisjāri*-stammarna jämte *saho* och *danākil* i norr och *agau*, *galla* och *somāli* i söder.

¹ Artikeln *Afrika* i Nordisk Familjebok, nya uppl.; K. BAHNSON, *Etnografien fremstillet i dens Hovedtræk*, København 1900, II, s. 7 ff.

² C. BROCKELMANN, *Semitische Sprachwissenschaft*, Leipzig 1906, s. 17 ff.; W. SPIEGELBERG, *Die Schrift und Sprache der alten Ägypter*: Der alte Orient VIII, 2, s. 24; H. MÖLLER, *Semitisch und Indogermanisch*, Kopenhagen 1906, I, s. XII.

Hvar bör man nu inränga *nubierna*?¹ LEPSIUS hänförde dem obetingadt till negrerna.¹ Hans skäl förefalla emellertid ej fullt öfvertygande. Visserligen påpekar han åtskilliga grammatiska företeelser i nubiskan, som äga motsvarighet än här, än där i olika negerspråk, men då dessa senare ännu äro ganska ofullständigt kända, och de likheter, han trott sig finna, till stor del inskränka sig till hvad han själf kallar »äusserliche Anklänge», kan ju mycket bero på en blott tillfällighet. Den viktigaste öfverensstämmelsen mellan nubiskan och negerspråken är i alla händelser saknaden af grammatiskt genus, men detta drag, som är gemensamt för en hel mängd alldeles skilda tungomål, t. ex. nypersiska, turkiska och malajiska, kan naturligtvis icke ensamt anföras som bevis för någon som hälst släktskap. Till utseendet skilja sig de i Nildalen bosatta nubierna föga från de kringboende hamitiska folken, och enligt LEPSIUS påminna de ofta på ett slående sätt om den fornegyptiska typen, sådan vi känna den från de gamla egyptiska minnesmärkena. Detta förklarar han emellertid såsom beroende på stark blandning med hamitiska element, genom hvilken den ursprungliga typen gått alldeles förlorad. En liknande åsikt uttalas äfven af W. MAX MÜLLER.² Däremot uppvisa de s. k. bergsnubierna i Kordofän en nästan alldeles ren negertyp, och häri ligger obestriddligen ett starkt stöd för LEPSIUS' åsikt. Men å andra sidan är det åtminstone tänkbart, att dessa nubier under tidernas lopp blifvit starkt uppblandade med negerblod och således icke längre äga kvar den ursprungliga typen.

Andra forskare, såsom FR. MÜLLER³ och CUST⁴, uppställa nubierna jämte fula i västra Centralafrika m. fl.⁵ som en

¹ *Nubische Grammatik mit einer Einleitung über die Völker und Sprachen Afrika's*, Berlin 1880, s. LXXII ff.

² *Äthiopien*: Der alte Orient VI, 2, s. 5: »Die heutigen Nuba (wie sie sich selbst nennen) sind ein Mischvolk, das man ziemlich zur kaukasischen Rasse rechnen kann, aber die dunkle Farbe und manche körperliche Anzeichen verraten, dass der Grundstock einmal der Negerrasse angehörte. Als reine Neger bilden auch die alten Ägypter das Nubiervolk ab».

³ *Grundriss der Sprachwissenschaft*, Wien 1876—88, I, 1, s. 93.

⁴ *A sketch of the modern languages of Africa*, London 1883, I, s. 56.

⁵ Se vidare om dessa folk, hvilkas språk till största delen äro tämligen obetydligt kända, CUST, anf. arb. I, s. 141 ff.

särskild grupp vid sidan af semiter, hamiter, negrer, bantufolk och hottentotter. Det säkraste torde emellertid vara åtminstone tills vidare att med HOMMEL¹ och ALMKVIST² betrakta nubiskan såsom intagande en alldeles isolerad ställning bland Afrikas språk.

Med hänsyn till det geografiska läget ligger det nära till hands att tänka på ett närmare samband mellan nubiskan och de kusjitiska språken. Genom åtskilliga språkforskares arbeten under de sista decennierna hafva dessa senare blifvit jämförelsevis väl kända, åtminstone i sin nuvarande form, och längre är det naturligen ej möjligt att komma i fråga om folk, som icke ägt och icke äga någon som helst litteratur. De likheter, man här funnit, inskränka sig emellertid till en märklig öfverensstämmelse i fråga om syntaxen, som på ett slående sätt påminner om de i turkiskan och därmed beslätade språk brukliga konstruktionerna. Detta omdöme kan för öfrigt äfven utsträckas till ett språk af semitisk stam, nämligen amhariskan. Med fullt skäl anmärker NÖLDEKE, att den, som är alldeles obekant med semitiska språk, lättare vänjer sig vid de amhariska konstruktionerna än den, som är van vid semitiska ord- och satsförbindelser.³ Detta förhållande kan naturligtvis endast förklaras genom inverkan från icke-semitiskt håll. I huru hög grad nubiskan i syntaktiskt afseende påminner om turkiskan, framgår bäst af följande exempel, på måfå valdt ur öfversättningen af Nya testamentet (Markus 5, 2):

Nubiska:⁴ *Tarin sigir-ratön fassin kël-lä, meliktakka-fi wë turba-ltön mira fala, tal-log gjuon, šogorti niğis wëkë kunkenon.*⁵

¹ *Zeitschr. der deutschen morgenländ. Gesellsch.* LV, s. 532 ff.

² Artikeln *Afrikanska språk* i *Nordisk Familjebok*, nya uppl. Jfr äfven samme författares uppsats *Nordostafrika och dess folk i våra dagar*. Ymer 1885, s. 15—37, 57—70.

³ *Die semitischen Sprachen*, 2:a uppl. Leipzig 1899, s. 74.

⁴ LEPSIUS, *Nubische Grammatik*, s. 209.

⁵ Det personliga pronominet *tarin* i genitivus ('hans') motsvaras i turkiskan af suffixet *-y* i *ëygdygy*, men jämte detta kunde det äfven hafva stått ett pronomen *o* före *qajyqdan*, hvarigenom öfverensstämmelsen blifvit ännu större. *Sigir* (turk. *qajyq*) betyder 'båt'; *-ratön* (med assimilation i st. f. *latön*) är en postposition (turk. *-dan*) med betydelsen 'ur', *fassin* infinitivus aoristi af *fale* (turk. *ëyqdyq*) 'utgå', *kël-lä* (turk. *gibi*) postposition, 'efter' (ordagr. »efter

Turkiska:¹ *Qajyqdan çyqdygy gibi napak ruhlu bir adem gabyrlardan ana qarşy geldi.*

Svenska:² *Och då han hade stigit ur båten, strax mötte honom en man från grifterna, som var besatt af en oren ande.*

Denna egenhet, som alldeles saknar motsvarighet i berberdialekterna och egyptiskan å den ena sidan och de semitiska språken utom amhariskan å den andra, framträder starkast i agau-språken, hvilka förr sträckte sig längre upp mot Nubien än nu. Under sådana förhållanden är det, såsom HOMMEL påpekar,³ icke omöjligt, att detta s. k. »turanska» inflytande utgått just ifrån nubiskan. Däremot är det mera vanskligt att häraf draga några slutsatser angående nubiernas härstamning. HOMMEL anmärker visserligen i förbigående, att språkets isolerade ställning i Afrika jämte dess ofvan antydda likhet med de turanska tungomålen tyckes tyda därpå, att nubierna invandrat från Elam, men detta är uppenbarligen en fråga, om hvilken det ännu är för tidigt att yttra sig. Hvad de kusjitiska språken beträffar, anser HOMMEL, att man kan tänka sig två möjligheter. Antingen äro de ursprungligen nubadialekter, som under tidernas lopp blifvit mer eller mindre semitiserade, eller ock semitiska språk, som genom nubiskt inflytande blifvit mer eller mindre »turaniserade». För det förra antagandet talar, att de kusjitiska språkens ordförråd synes vara så osemitiskt som möjligt, för det senare däremot, att åtskilliga morfologiska företeelser äga tydliga motsvarigheter i semitiska språk. Så mycket är i alla händelser obestriddigt, att en påfallande öfverensstämmelse i syntaktiskt afseende existerar mellan nubiskan och de kusjitiska språken å den ena sidan och de turanska å den andra. Om

hans utgående»), *wē* (turk. *bir*) räkneord, 'en'; *turba* (turk. *gabyrlar* i plur.) betyder 'graf', *tal* (*tar*) är personligt pronomen (turk. *ana*), *-log* (turk. *qarşy*) postposition, 'emot', *gūon* (turk. *geldi*) verb i aorist, 'kom'. Olikheten består således blott däri, att de båda participierna *mira fala* ('skyndsamt utgående', 'strax') icke äga någon motsvarighet i den turkiska öfversättningen, hvaremot *adem* 'man' utelämnats i nubiskan, och att orden »besatt af en oren ande» uttryckts genom olika omskrifningar (*meliktakka-fi şogorti nigis wēka kunkenon* och *napak ruhlu*) i de olika språken.

¹ *Kitab-y-muqaddes*, Konstantinopel 1885.

² Enligt den af Bibelkommissionen utgifna normal-upplagan af 1884.

³ *Zeitschr. der deutschen morgenländ. Gesellsch.*, anf. st.

nu detta endast beror på en tillfällighet eller verkligen har någon djupare grund, är åter ett spørsmål, som det torde blifva framtiden förbehållet att besvara. Därutinnan måste man dock gifva HOMMEL rätt, att den hamitiska språkstammens enhet — och dit pläga ju de kusjitiska språken räknas — är tämligen osäker.

Till nubierna höra, som ofvan nämnts, i första rummet *innebyggarna i Nildalen* mellan Aswän och Ambuköl, och det är egentligen blott om deras språk vi äga någon närmare kännedom. Dessa äro uteslutande jordbrukare och lefva under mycket primitiva förhållanden. Till religionen äro de ifriga muhammedaner; i politiskt afseende lyda de direkt under Egypten. Som emellertid jorden i dessa trakter icke är synnerligen bördig, hafva de ofta svårt att uppehålla sig i sitt hemland, och det är därför mycket vanligt, att nubier i unga år utvandra till Egyptens stora städer, isynnerhet Kairo och Alexandria, där de äro mycket eftersökta som tjänare af allehanda slag.¹ Efter några år återvända de till hembygden med sina besparingar och slå sig ned därstädes som jordbrukare. Till nubiernas mest karakteristiska egenskaper hör deras stora ärlighet och en ovanligt hög grad af samhörighetskänsla och hjälpsamhet mot hvarandra.² Under sin vistelse i Egypten tillegna de sig en viss kännedom om det arabiska talspråket, och stundom påträffar man nubier, som kunna både läsa och skriva arabiska. Däremot lära de sig sällan det svåra arabiska uttalet, och äfven de grammatiska formerna lämna vanligen i noggrannhet åtskiligt öfrigt att önska. I Egypten användes icke ordet »nubisk», utan den vanliga benämningen är *bérberî*, plur. *beräbra*, hvilken naturligen ej får förväxlas med namnet på den hamitiska befolkningen i Nordvästafrika, ehuru båda orden härstamma från det grekiska βάρβαρος.

Med Nildalens nubier är folket i Där Nüba i Kordofän, de s. k. *bergsnubierna*, nära besläktadt, ehuru vi ännu känna deras språk tämligen obetydligt. Dessa äro enligt somliga hed-

¹ Se vidare författarens uppsats *Om nubierna*: Ord och Bild 1907 (under tryckning).

² Jfr dock E. W. LANE, *An account of the manners and customs of the modern Egyptians*, 2:a uppl. London 1890, s. 140.

ningar, enligt andra muhammedaner, hvilket för öfrigt i sak torde blifva ungefär detsamma, och hafva i så hög grad varit utsatta för de afrikanska slafhandlarnes röfvartåg, att ordet *nuba* i flera trakter blifvit liktydigt med 'slaf'. Detta är tydligen anledningen, hvarför nubierna själfva undvika sitt egentliga namn och i stället kalla sig *beräbra* och stundom förneka¹ t. o. m. sitt eget språk.²

Hos de klassiska författarne omtalas Nubien flera gånger, ehuru deras upplysningar icke äro synnerligen utförliga. Omkring 545 omvändes den nubiska befolkningen i Nildalen till kristendomen, sedan kejsar Justiniani fältherre Narses förstört helgedomarna på Philæ, tagit prästerna till fånga och skickat gudabilderna till Byzans. Här grundlades sedan ett kristet rike, och då araberna under 'Amr ibn el-'As år 641 eröfrade Egypten, togo många kristna sin tillflykt till Nubien. Detta rike störtades i slutet af 1200-talet af mamlüksultanerna i Egypten, men först under loppet af 15:de århundradet skola nubierna allmänt hafva öfvergått till isläm. Om den närmast följande tiden hafva vi så godt som ingen kännedom; det är först genom 1700- och 1800-talens forskningsresande, som Nubien blifvit närmare bekant för Europa.

Vår kännedom om nubiska språket grundar sig hufvudsakligen på de båda framstående orientalisterna LEPSIUS' och REINISCH'S arbeten. Om vi lämna åsido några mer eller mindre knapphändiga och otillförlitliga ordsamlingar af äldre datum, är LEPSIUS den, som infört detta intressanta tungomål i den europäiska vetenskapen. Redan under sin vistelse i Egypten och Etiopien 1842—46 påbörjade han sina undersökningar på detta område, år 1860 trycktes hans öfversättning af Markus' evangelium,³ som dock aldrig utlämnades i bokhandeln, och tjugu år senare utkom hans stora *Nubische Grammatik*, hvilken

¹ F. RATZEL, *Völkerkunde*, 2:a uppl. Leipzig 1894—95, II, s. 403.

² Att döma af min egen erfarenhet i Kairo äro nubierna i allmänhet synnerligen tillmötesgående mot främlingen, som begär upplysningar om deras eget språk. Blott en enda gång hände det, att jag fick svaret: »Hvad skall det tjäna till att lära sig nubiska, när man har arabiska? Arabiskan är ett fint språk, nubiskan är ett sämre språk» (*el-'arabi lisän kuwajjis, el-berbers lisän battäl*).

³ *The Gospel according to St. Mark translated into the Nubian language*, Berlin 1860 (äfvén med nubisk titel).

äfven innehåller en utförlig ordbok jämte den redan tryckta evangelietexten i reviderad form och några ej förut publicerade nubiska sånger. Bland de tre dialekterna, *kenzi*, *mahāsi* och *dongolāwi*, utvalde LEPSIUS Mahās-dialekten, den centralaste och renaste, och lade den till grund för sin framställning. Sina studier började LEPSIUS med tillhjälp af en nubisk tjänare Ahmed från staden Derr ej långt från gränsen mellan kenzi- och mahāsi-områdena. Denne var förtrogen med båda dialekterna och talade dessutom arabiska och något italienska. Längre fram erhöll LEPSIUS en synnerligen intelligent medhjälpare i en nubisk dragoman vid namn Hasan från Serrē. Sedan LEPSIUS i samråd med Hasan fastställt en lämplig beteckning för sådana nubiska ljud, som icke äga någon motsvarighet i arabiskan, utarbetade den senare en öfversättning af Markus' evangelium från arabiska till nubiska och nedskref den med arabisk skrift. Därefter transskriberades denna text med latinska bokstäfver under bådass gemensamma ledning af en annan nubier vid namn Muhammed, som kunde italienska och kände till det latinska alfabetet. Slutligen underkastades texten efter LEPSIUS' återkomst till Tyskland en ny revision af en nubier 'Alī wed Šaltūf, som var anställd i en tysk familj. Detta tillgick så, att 'Alī dikterade texten för LEPSIUS och tillika försåg den med en fortlöpande muntlig kommentar. Man ser här af, att LEPSIUS icke skytt någon möda för att få så tillförlitliga uppgifter som möjligt. Under tryckningen af hans arbete utkom ett omfångsrikt verk af REINISCH, innehållande nubisk grammatik, texter och glossar,¹ och LEPSIUS kunde därför i sista kapitlet underkasta REINISCH en ganska skarp kritik. Denne hade fattat sin uppgift annorlunda än LEPSIUS så till vida, som han icke inskränkte sig till en enda dialekt, utan behandlade allesammans. Han uppställde emellertid icke mindre än fyra olika dialekter; dock öfverensstämmer den s. k. *fadidja*-dialekten i allt väsentligt med mahāsi. I den grammatiska delen har han därför paradigm för alla fyra dialekterna i parallella kolumner. Texterna, likaledes representerande samtliga dialekter, bestå af djurfabler, sagor, samtalsöfningar m. m. Om den metod, han

¹ *Sprachen von Nord-Ost-Afrika. II. Die Nuba-Sprache*, 2 bd, Wien 1879.

följt vid upptecknandet, nämner han ingenting, utan uppräknar blott de olika personer, på hvilkas utsagor hans uppgifter stödjä sig; häräf framgår dock, att han för hvarje text haft blott en enda sagesman. I allmänhet får man det intrycket, att LEPSIUS står något högre i fråga om noggrannhet i detalj och vetenskaplig uppfattning af det språkliga materialet i det hela, men däraf följer icke, att LEPSIUS har rätten på sin sida i alla de punkter, i hvilka hans uppgifter afvika från REINISCH'S. Den sistnämndes samlingar stödjä sig hufvudsakligen på forskningär, som han anställde under en resa i Afrika 1875—76.

Kort därefter besöktes dessa trakter af ännu en tredje europäisk vetenskapsman, nämligen dåvarande docenten i arabiska språket vid Uppsala universitet HERMAN ALMKVIST. På hösten 1877 lämnade ALMKVIST Kairo, stannade 5—6 veckor i Aswän och reste däri från dels till lands, dels till sjös uppför Nilen öfver Wādī Halfa, Sukköt och Mahäs till Nya Dongola, där han stannade en månad. Däri från fortsattes resan på Nilen till Debba och vidare genom Bajūda-öknen till Chartūm, hvarifrån han tog vägen öfver Berber och Sawäkin tillbaka till Kairo, dit han ankom i slutet af maj 1878. Det närmaste resultatet af denna forskningsresa blef hans stora arbete om bisjäri-språket.¹ ALMKVISTS egentliga syfte var dock att studera de nubiska dialekterna, och han samlade också ett synnerligen rikhaltigt material äfven på detta område. Efter sin återkomst till Kairo fick han emellertid veta, att han blifvit förekommen af REINISCH, och detta var väl också den egentliga anledningen, hvarför han icke kom att publicera sina nubiska samlingar, ehuru han aldrig fullständigt uppgaf tanken på att bearbeta och utgifva sitt omfattande material.² Hans efterlämnade manuskript bär titeln *Nubiska studier i Sudän 1877—1878*. Om sin metod och de närmare omständigheter i öfrigt, under hvilka ALMKVIST gjort sina nubiska undersökningar, har han icke efterlämnat några som helst upplysningar. Det framgår emellertid till fullo af hans anteckningar, att han gått till väga på samma sätt som

¹ *Die Bischari-Sprache Tu-Bedawie in Nordost-Afrika beschreibend und vergleichend dargestellt*. I—II. Uppsala 1881—85.

² Jfr *Die Bischari-Sprache* I, s. 3 och artikeln *Nubiska språket* i Nordisk Familjebok.

vid sina forskningar öfver bisjāri, d. v. s. han har låtit sina nubiska lärare öfversätta korta, lättfattliga exempel i Ollendorffs stil från arabiska till nubiska och därjämte genomgå fullständiga grammatiska paradigmen. Hela hans arbete innehåller Mahās- och Dongolaformer i parallella kolumner, och det är lätt att se på handstilens form och bläckets färg, att dessa anteckningar verkställts samtidigt. Han måste alltså hafva studerat båda dialekterna på en gång och därvid haft en lärare, som var förtrogen med dem båda och dessutom fullkomligt hemmastadd i det moderna arabiska samtalsspråket. Denne har tydligen hetat Muḥammed, ty på åtskilliga ställen förekomma kortfattade notiser på svenska eller arabiska om uttal eller grammatiska böjningsformer med tillägget *M.* eller *Muh.* Så anmärkes det vid flera regelbundet bildade, men tydligen icke allmänt brukliga former, att »M. säger, att det kan heta så, men tillägger: *mā tilla'š kuwajjis*» («det går inte bra»). Att denne för öfrigt okände Muḥammed haft Mahāsdialekten till sitt modersmål och inhämtat dongolāwī som ett främmande språk, tyckes framgå däraf, att ALMKVIST på ett par ställen antecknat: »här förefaller det, som om M. icke vore riktigt säker i dongolāwī». För öfrigt är uttalsbeteckningen synnerligen noggrann, och till yttermera visso har han på många ställen transskriberat de nubiska orden äfven med arabiska bokstäfver. Detta har tydligen skett i samråd med hans lärare, eftersom han ibland säger: »M. skrifver så och så». Hvad slutligen kenzi-språket beträffar, har han dels i ett särskildt häfte antecknat de viktigaste afvikelserna från Dongoladialekten, dels på flera ställen vid sidan af Mahās- och Dongolapadigmen infört de motsvarande kenzi-formerna efteråt. Hans lärare i denna dialekt synes hafva varit en man vid namn Haidar; åtminstone börja ALMKVISTS kenzi-anteckningar med en notis, att »Haidar är född i Garb Aswān, men han kan äfven Mahāsdialekten». Till grammatiken sluter sig en rikhaltig ordbok, där de nubiska orden återgifvas både på svenska och arabiska, och slutligen några kortare texter, dels med förklarande anmärkningar på svenska, dels med vulgärarabisk öfversättning.

Dessutom äga vi äfven en samling nubiska texter, hvilka

tillika med fransk öfversättning utgifvits af DE ROCHEMONT-TEIX.¹

Långt innan de nu nämnda vetenskapsmännen gjorde nubiska språket till föremål för sina undersökningar, hade emellertid en flitig missionär från Pistoia i norra Italien samlat ett rikhaltigt material till en nubisk ordbok, som dock aldrig blifvit utgifvet. Bland några gamla handskrifter, som förvarades i biblioteket i Liceo-Ginnasio Forteguerra därstädes, fann man nämligen på 1870-talet äfven ett manuskript, som bland annat innehöll en *Dizionario*² *della lingua Italiana e Nubiana*, omfattande flera tusen ord. Detta är dateradt 1650 e. Kr. och härrör från en romersk-katolsk missionär vid namn ARCANGELO CARRADORI, som en lång tid vistats i Girge i Öfre Egypten. Hans verk behandlar kenzī-dialekten och innehåller trots flera misstag åtskilliga intressanta bidrag till nubiska språkets historia.³

Dessa arbeten behandla emellertid allesammans det moderna språket. Om nubiskans öden under äldre tider däremot har man hittills ej vetat någonting. Af uttalanden hos ett par äldre författare har man visserligen kunnat draga den slutsatsen, att nubierna en gång ägt en kristen litteratur på sitt eget språk, men därtill har också vår kännedom härom inskränkt sig. För kort tid sedan upptäcktes emellertid i Kairo några ursprungliga från Öfre Egypten härstammande fragment af ett par pergamenthandskrifter, som vid närmare undersökning visade sig innehålla delar af en öfversättning af Nya testamentet och en hymn till Kristi kors, båda på nubiska språket.⁴ Detta viktiga fynd gjordes sommaren 1906 af professor K. SCHMIDT från Berlin. De båda handskrifterna anses härstamma från 700-talet

¹ *Quelques contes nubiens*: Mém. de l'institut égyptien II, 433—549 (äfven separat, Kairo 1888), ånyo utgifna i Bibliothèque égyptologique III, s. 319—421, Paris 1894.

² Manuskriptets ålderdomliga stafning bibehålles.

³ Se vidare GH. NERUCCI, *Fra' Arcangelo Carradori, missionario da Pistoia*: Boll. italiano degli studii orientali, Ser. I, s. 232—234 och författarens uppsats *The oldest dictionary of the Nubian language* i *Le monde oriental* 1906, s. 227—240.

⁴ H. SCHÄFER und K. SCHMIDT, *Die ersten Bruchstücke christlicher Literatur in altnubischer Sprache*: Sitzungsber. d. Kgl. Preuss. Ak. d. Wiss. 1906, nr 43.

e. Kr. och äro skrifna med grekiska bokstäfver, hvilka hafva samma utseende som i koptiska manuskript; men därjämte användas äfven några särskilda tecken för sådana nubiska ljud, som icke äga någon motsvarighet i grekiskan. Åtminstone ett af dessa, nämligen ϣ (š), har utan förändring lånats från koptiskan, och säkerligen är äfven ç ursprungligen blott en modifikation af det motsvarande koptiska tecknet ϣ (h). Hvad de tre öfriga beträffar, synes ð motsvara g , P ñ och F ñ . Utgångspunkten för dechiffringen bildade uttrycket πρωδηροπρια , 'konung Herodes', där ορρορ 'konung' helt och hållet motsvarar det moderna *urū*. Båda texterna äro skrifna på Mahäsdialekten, och att döma af de kortfattade prof, som hittills offentliggjorts, kommer det nya fyndet i både grammatiskt och lexikaliskt afseende att lända den nubiska filologien till stort gagn. Redan nu förefaller det, som om man kunde skönja vissa intressanta fakta rörande de nubiska ljudens historia, men det torde vara säkrast att ej draga några slutsatser, förr än materialet i sin helhet blifvit tillgängligt. Äfven för epigrafiken är denna upptäckt af stor betydelse. I öfre Nildalen finnas åtskilliga inskrifter, skrifna dels med grekiska bokstäfver, dels med det s. k. meroitiska alfabetet. Dessa hafva visserligen varit bekanta sedan långliga tider tillbaka, men däremot har det ej varit möjligt att afgöra, om språket är nubiska eller bisjari. Med tillhjälp af de nyfunna texterna har man emellertid nu lyckats konstatera, att åtminstone inskrifterna med det grekiska alfabetet äro skrifna på nubiska. Däraf följer äfven en annan sak af stort intresse, nämligen att det nubiska språkområdet fordom sträckt sig vida längre söderut än nu. Lyckas man dechiffrera äfven de meroitiska inskrifterna, så komma helt säkert nya vidder att öppnas för språk- och fornforskningen i Afrika.

Ännu kräfvades dock mycket arbete, innan de båda mer än 1,000 år gamla handskrifterna blifvit fullständigt tolkade. Äfven inom den moderna nubiska filologien återstår mycket att göra, redan därför att LEPSIUS och REINISCH i flera punkter kommit till olika resultat. I åtskilliga fall torde emellertid ALMKVISTS arbete, när detta en gång blir fullständigt utgifvet, komma att fälla utslaget mellan hans båda föregångare.

Det nubiska ljudsystemet uppställes af LEPSIUS på följande sätt:

A) Vokaler:

a ā
e ē o ö
i ī u ū
ai au

Dessutom förekomma äfven nasalerade vokaler.

B) Konsonanter:

	tenuis	media	nasales	spirantes	liquidae.
Gutturales	k	g	ñ	(h)	
Palatales	—	ǰ	ñ̃	š	
Dentales	t	d	n	s	r l
Labiales	p	b	m	f	w

Explosivorna äro oaspirerade. Vidare märkes, att *p* aldrig är ursprungligt, utan endast förekommer i sådana fall, där det genom sandhi utvecklats ur *b*, t. ex. *fāb* 'fader', ackus. *fāppū* (i stället för *fāb-kā*). Dessutom saknas *h* i äkta nubiska ord. Däremot förekommer denna konsonant mycket ofta i arabiska lånord, i hvilka den representerar icke blott det vanliga *h*, t. ex. *haram* 'pyramid', utan äfven det speciellt arabiska *h*-ljudet, t. ex. *harāmi* (arab. *ḥarāmī*) 'röfware', och t. o. m. *ch*, t. ex. *habar* (arab. *chabar*) 'berättelse'.

Till de intressantaste företeelserna i den nubiska fonetiken höra palatalerna. REINISCH uppgifver, att *ǰ*, hvilket han tecknar *j*, uttalas nästan på samma sätt som *ge*, *gi* uti italienskan, men därjämte antecknade han i några enstaka fall ett helt annat uttal, motsvarande det amhariska *q*;¹ dock tillägger han, att *ǰ* äfven i dessa undantagsfall var vanligare än *q*. LEPSIUS

¹ Härom säger han, *Die Nuba-Sprache* I, s. 1: »Der einzige laut *q* hat in europäischen sprachen kein analogon; er wird hervorgebracht indem man die beiden zungenränder an den gaumen presst und dann k zu sprechen sucht». Därjämte förekommer emellertid en helt annan uppgift hos REINISCH; anf. arb. II, 137 heter det nämligen om uttalet af *q*: »es wird bisweilen, namentlich im pluralsuffix wie č, persisch \bar{c} tsch, gesprochen, und zwar im Fadidscha-Mahassischen, im Kenzi-Dungulaischen aber mer wie \bar{c} dsch».

däremot förnekar alldeles bestämdt det sistnämnda ljudets förekomst i nubiskan och antager, att det på sin höjd kan vara fråga om några individuella egenheter i uttalet, som REINISCH observerat. Det vanliga är enligt LEPSIUS, att *ǰ* uttalas som ett prepalatalt *g*, men därjämte påpekar han en annan sak. I analogi med åtskilliga andra företeelser i den nubiska grammatiken skulle man a priori vänta, att detta tonande ljud genom sandhi-lagarnas inverkan i vissa fall blefve tonlöst, således *k'*, och ibland tyckte han sig också höra ett sådant ljud, isynnerhet då konsonanten var fördubblad och föregicks af kort vokal. LEPSIUS kunde emellertid icke blifva fullt säker på sin sak, »da der Laut vielmehr in der Mitte von *k'* und *ǰ* und bald dem einen bald dem andern Laut näher zu stehen schien». I sitt första manuskript skilde han emellertid konsekvent mellan båda ljuden, och denna skillnad iaktogs äfven i evangelieöfversättningen af 1860.¹ Äfven den arabiska transskriptionen var föga upplysande. Hans nubiska medhjälpare Hasan använde visserligen endast ett tecken, nämligen *ǰ*, men som LEPSIUS själf påpekar, bevisar detta ingenting, då Hasan äfven återgaf *p* med *b*, tydligen beroende därpå, att det arabiska alfabetet icke äger något särskildt tecken för *p*. Lika litet kunde några slutsatser dragas däraf, att *k'* — åtminstone enligt LEPSIUS — aldrig är ursprungligt, utan endast förekommer i sådana fall, i hvilka det utvecklats ur *ǰ*, ty alldeles analogt är förhållandet med *p*. För att få klarhet i denna punkt vände sig LEPSIUS efter återkomsten till Tyskland till dåvarande bibliotekarien i Kairo STERN och bad honom anställa undersökningar af de i Kairo befintliga nubiernas uttal, men icke håller denne kunde komma till något bestämdt resultat, hvarför LEPSIUS i sin grammatik helt och hållet lämnade *k'* åsido och insatte *ǰ* öfverallt.

Äfven ALMKVIST har riktat sin uppmärksamhet på denna fråga. I artikeln *Nubiska språket* i *Nordisk Familjebok* har han en öfversikt af de nubiska konsonanterna, och här skrifver han: »*č* (*tj*, *kj*), *ǰ* (*dj*, *gj*)», men naturligtvis kan man icke vänta, att han i detta sammanhang skulle ingå på någon närmare beskrifning af ifrågavarande ljuds beskaffenhet. I transskriptionen

¹ Ätminstone gäller detta om det från Markus' evangelium hämtade språkprof, som meddelas i *Standard alphabet*, 2:a uppl. London 1863, s. 288. Själva öfversättningen af 1860 har däremot icke varit mig tillgänglig.

använder han å ena sidan *dj* eller *gj*, å den andra *tj* eller *kj*. På flera ställen har han för öfrigt ändrat *gj* till *dj* eller tvärtom, hvilket ju också tyder på en viss svårighet att skilja de båda olika ljuden åt. Bland hans allra första uppteckningar förekommer emellertid en notis om formen *karvertenkji*, pluralis af *karverte* 'fågel', att här föreligger ett *gim* *mulachbat*. Det arabiska ordet *mulachbat* betyder egentligen 'förvirrad', 'oredig', och denna upplysning innebär således ingenting annat, än att ljudet skiljer sig från det vanliga uttalet af det arabiska *gim*. Om räkneordet *arodiğa* (25) anmärker han, att M. säger: »*g*, *dj*, *chafif* 'awi» ('*g*, *dj* är mycket svagt'); om *gjen* 'år' heter det, att »*g* är mycket mjukt, nästan postjoteradt, men dock närmare *g* än *dj*», och på ett annat ställe säger han uttryckligen, att »det måste göras skillnad mellan *dj* och *gj*». Likaså finns det åtskilliga spridda notiser om dessa ljuds öfvergång till tonlösa. Det framgår sålunda af ALMKVISTS anteckningar, att nubiskan har både muljeradt *g*, af ALMKVIST tecknad *gj*, och affrikatan *ğ*, för hvilken han använder beteckningen *dj*, jämte dessa båda ljuds tonlösa motsvarigheter, som han skrifver *kj* och *tj*.

Äfven DE ROCHEMONTEIX skiljer bestämdt mellan de tonande och tonlösa palatalerna och genomför konsekvent denna åtskillnad i transskriptionen. Om uttalet lämnar han följande upplysning:¹ »Les palatales, que j'ai transcrites *k̄*, *ḡ*, *ñ̄*, sont formées par le choc du dos de la langue contre le palais, un peu en avant du point de contact de *k*, *g*; elles doivent se prononcer à peu près comme en français *kie*, *guie*, *nie*».

Hvad slutligen CARRADORI beträffar, har äfven denne iakttagit de olika nyanserna i uttalet. Åtminstone använder han tre olika transskriptionstecken, nämligen *chi*, t. ex. *ecchieghi* (ALMKV. *ikjkjigi*) 'mjölk', *c* (*ci*), t. ex. *boccioghi* (ALMKV. *botjtjiv*) 'ute', och *g* (*gi*), t. ex. *gianos* (ALMKV. *djān*) 'köpa'. Dessa ord hafva således af CARRADORI och ALMKVIST uppfattats på samma sätt.² Däremot förekommer endast ett tecken för palatalerna i de nyfunna nubiska handskriftsfragmenten.

Det återstår att tillägga några ord om mina egna iakt-

¹ *Quelques contes nubiens*, s. 13.

² Att den ene skrifver *e*, där den andre har *i*, hör naturligen ej hit. Detta förekommer för öfrigt äfven i andra fall, t. ex. CARRADORI *mellim*, REINISCH *milli*, 'dålig'.

tagelser om denna sak under min vistelse i Kairo sommaren 1906. Mina anteckningar stödjade sig hufvudsakligen på uppgifter af kenzi-nubier. Däremot var det svårare att anträffa några från Mahās, och hvad dongolāwī beträffar, lyckades jag ej finna någon enda, som talade denna dialekt. Om de olika ljudens utbredning i de olika dialekterna kan jag därför icke alls yttra mig. Hvad uttalet beträffar, fann jag, att *ǵ* är identiskt med den klassiska arabiskans *ǧim*, italienskans *gi* i *giorno*, således en typisk affrikata, t. ex. *ǧer* 'rygg', *gorǧo* 'sex'. Detta ljud har sin tonlösa motsvarighet i *č*, t. ex. *kāčī*, plur. af *kā* 'hus', *ačč* (CARRADORI *achiessom*, ALMKVIST *atjtj*) 'bita', *iččīn* (CARR. *iccinghi*) 'skorpion'. Det första elementet —*d*, *t*— höres vanligen mycket tydligt; stundom händer det dock, att detta så godt som försvinner i uttalet, och affrikatan sålunda mer eller mindre fullständigt öfvergår till frikativa. Därjämte förekommer stundom ett muljeradt *gʲ*, t. ex. *diǧʲa* 'fem', hvilket ord för öfrigt uttalas på flera olika sätt,¹ äfvensom det motsvarande tonlösa ljudet *kʲ*.

Äfven de båda ljud, som REINISCH återgifver med *z* och *ž*, hafva varit föremål för olika meningar. Hvad *z* beträffar, förnekas dess förekomst i nubiskan alldeles bestämdt af LEP-SIUS, och för så vidt det gäller äkta nubiska ord, torde han hafva rätten på sin sida. I fråga om arabiska lånord däremot står både CARRADORI och DE ROCHEMONTEIX på samma ståndpunkt som REINISCH, ty i sådana fall skriva båda *z*, t. ex. *azelossom* (arab. *azala*) 'beröfva', *zman* (arab. *semān*) 'tid'. Det

¹ Både *diǧa* (*diǧe*) och *diča* (*diče*) förekommer. Då jag en gång genomgick räkneorden 5, 15, 25 o. s. v. med en mahāsi-talande nubier, erhöj jag följande egendomliga serie:

5 <i>diče</i>	} med tydligt <i>č</i>	45 <i>arbaindiǧe</i>	} med tydligt <i>ǧ</i> .
15 <i>dimediče</i>		55 <i>hamsindiǧe</i>	
25 <i>arodiče</i>		65 <i>diǧausittin</i>	
35 <i>telatindiče</i>		85 <i>temanindiǧe</i>	

När vi kommo till 45, började min sagesman, som tydligen icke var riktigt hemmastadd i de nubiska räkneorden, att blifva något osäker, och först efter någon tvekan gaf han svaret *arbaindiǧe*. För öfrigt öfversatte han 65 på annat sätt än de andra räkneorden («fem och sextio» på arabiskt sätt i stället för «sextiofem»), och för 75 använde han helt enkelt den rent arabiska formen *chamsa we-sab'in*. Sedermera förnyades experimentet med en annan nubier, likaledes från *Dār el-Mahās*. Denne uttalade ordet *diǧsa* och bildade 65 och 75 i analogi med de öfriga räkneorden.

andra ljudet, *š*, skulle visserligen i åtskilliga fall kunna utvecklas ur det tonlösa *š*, men af de enstaka ord, REINISCH anför, kan man ej draga några allmänna slutsatser, och hans uppgifter i denna punkt hafva ej bekräftats af andra. LEPSIUS erkänner endast uttalet med *š*, och i ALMKVISTS efterlämnade anteckningar tyckes ej håller finnas någon antydning om något annat uttal. Visserligen upptager han både *z* och *ž* i sin ofvan citerade artikel i *Nordisk Familjebok*, men detta bevisar ingenting, då denna — fränsedt *č* och *č̣* — helt och hållet, äfven i exemplen, stöder sig på REINISCHS arbete och icke på hans egna samlingar. I de ord, jag haft tillfälle att kontrollera, t. ex. *dōš* 'dum', *šoro* 'lätt', *šugros* 'nedstiga', hörde jag aldrig något annat än det vanliga *š*. Min egen erfarenhet härutinnan är emellertid alltför ringa för att kunna anföras som något afgörande skäl. Härmed må nu förhålla sig huru som helst; i alla händelser är det af intresse att konstatera, att REINISCH äfven anför fall, då *ž* inträder i stället för *č̣*, t. ex. *žuk* 'tvätta' vid sidan af *čug*, på samma sätt, som den klassiska arabiskans *ričl* (i Egypten *ričl*) 'fot' uti Syrien motsvaras af *rižl*.

Hvad de nubiska accentförhållandena beträffar, har LEPSIUS, som ytterst noggrannt antecknat allt, som rör kvantiteten, knappast någonting att säga, utan han har helt enkelt lämnat detta viktiga kapitel så godt som helt och hållet åsido. Däremot meddelar REINISCH åtskilliga värdefulla upplysningar härom. Han har dock icke på långt när studerat denna fråga så grundligt som ALMKVIST, hvilken sistnämnde gjort en hel mängd fina iakttagelser på detta område.

Det nubiska språket är synnerligen rikt utveckladt, nominalflexionen dock vida mindre än verbalböjningen. Genitiv och ackusativ hafva särskilda ändelser (*n*, resp. *gā*, *gī*); för öfrigt uttryckas de syntaktiska förhållandena genom ett stort antal mer eller mindre själfständiga postpositioner. Pluraländelserna äro egentligen fyra till antalet: *i*, *n*, (*n*)*k'i* och *gū*. Relativpronomen saknas; de öfriga pronomina hafva i allmänhet samma böjning som de vanliga substantiven. Verbet har olika ändelser för de särskilda personerna, ett presens, tre preterita (aorist, perfektum och pluskvamperfektum), tre olika sätt att bilda futurum, imperativ, men egentligen ingen konjunktiv, ett stort antal infinitiver och participier, olika former för passivum, inter-

rogativum, negativum och det s. k. frekventativum, hvilket sistnämnda användes, då objektet står i pluralis.

De nubiska dialekterna äro, som redan nämnts, tre, *kenzi* i norr, *mahāsī* i midten och *dongolāwī* i söder. Närmast besläktade med hvarandra äro *kenzi* och *dongolāwī*, och enligt ALMKVISTS sagesman Haidar förstår *kenzi*-folket mycket väl *dongolāwī*, hvaremot *mahāsī* »blott förstås af en *fahīm*», d. v. s. den, som är intelligent. Saken är nämligen den, att invånarne i norra Nubien ursprungligen invandrat från Dongola. Hvad namnen angår, komma *mahāsī* och *dongolāwī* af de geografiska namnen *Mahās*¹ och *Dongola*, hvaremot *kenzi* härledes från en höfding för den arabiska stammen *Rebī'a*, som omkring 1020 af kalifen *Hākim* erhöll hedersnamnet *Kenz ed-daula*² (»rikets skatt»), hvilket sedan gick i arf till hans efterkommande och de under hans stam lydande nubierna.

De viktigaste olikheterna mellan *mahāsī* å ena sidan och *kenzi-dongolāwī* å den andra bestå däri, att

1) *f* och *n* saknas i KD. I stället för *f* hafva de båda sistnämnda dialekterna alltid *b*, i stället för *n* inträder *n* eller *g*, t. ex. M. *fūg* 'ull', KD. *bāg*; M. *ugrēsane*, 'dagas', KD. *ugrēsane*; M. *duūs* 'tarm', KD. *dugus*;

2) pluraländelsen *-gū*, den vanligaste i M., är nästan obruklig i KD.;

3) personalpronomina äro alldeles olika utom 1. pers. sing. *ai*, som har samma form i alla tre dialekterna;

4) verbalflexionen i KD. har åtskilliga egenheter, som tyckas vara yngre än motsvarande former i M.;

5) ordförrådet företer betydande olikheter, t. ex. M. *aman* 'vatten', KD. *essi*; M. *nulū* 'hvit', KD. *arō*; M. *gīgġe* 'skratta', KD. *ussue*. Stundom har samma ord olika betydelse i olika dialekter, t. ex. *kaġ* M. 'åсна', KD. 'häst'.

Dessutom förekomma åtskilliga andra afvikelser, men dessa äro i allmänhet af mindre betydelse.

¹ Detta ord skrives både *Mahas* och *Mahass*.

² *Daula* 'dynasti', 'rike' förekommer ofta i sammansatta namn, isynnerhet om vesirer och andra stormän, t. ex. *Imād ed-daula* »rikets stöd», *Šems ed-daula* »rikets sol» o. s. v.

Résumé:

Das nubische Sprachgebiet umfasst das Niltal von Aswän bis Debba und Ambuköl. Die ethnographische Stellung der Nubier ist noch nicht endgültig entschieden. Gewöhnlich wird die Bevölkerung des afrikanischen Kontinents in drei Gruppen eingeteilt, Kaukasier, Neger und Hottentotten mit den nahe verwandten Buschmännern. Die kaukasische Gruppe umfasst die Semiten und Hamiten, von denen die ersteren durch die *Abessinier* und *Araber* vertreten werden, während die letzteren der geographischen Lage nach gewöhnlich in *Berber*, *Ägypter* und s. g. *kuschitische* Völker eingeteilt werden. Zu den Kuschiten gehören die verschiedenen *Bedja*-Stämme nebst den *Saho* und *Danākil* im Norden und die *Agau*, *Galla* und *Somāli* im Süden.

Was nun die *Nubier* betrifft, so giebt es verschiedene Ansichten über ihre Verwandtschaftsverhältnisse. Von LEPSIUS wurden sie zu den Negervölkern gezählt; jedoch sind seine Gründe nicht ganz überzeugend. Zwar finden sich im Nubischen mehrere Einzelheiten, denen ähnliche Erscheinungen in der einen oder anderen Negersprache entsprechen; da aber die letzteren noch nicht vollständig durchforscht sind und die Gleichheiten sich wenigstens zum Teil auf vereinzelte äusserliche Anklänge beschränken, wird vieles dem Zufall zuzuschreiben sein. Die wichtigste Übereinstimmung ist jedenfalls das Fehlen des Geschlechtsunterschieds; dieser Zug aber, der vielen anderen ganz verschiedenen Sprachen gemeinsam ist, beweist selbstverständlich an sich gar nichts. Der körperliche Typus der Nil-Nubier unterscheidet sich wenig von dem der benachbarten hamitischen Völker, was nach LEPSIUS auf starker Mischung mit hamitischen Elementen beruht. Dagegen weisen die Nubier in Kordofän einen vollendeten Negertypus auf, ein Umstand, der entschieden

zu Gunsten der Ansicht LEPSIUS' zu sprechen scheint, wenn auch nicht zu leugnen ist, dass diese Ähnlichkeit mit den wirklichen Negeren auch auf starker Mischung mit Negerblut beruhen könnte. Ein ganz anderer Standpunkt wurde von FR. MÜLLER vertreten. Er stellte nämlich die Nubier nebst den Fula in Zentralafrika u. a. als eine besondere Abteilung auf, die er zu der lockenhaarigen Rasse zählte. Das Sicherste wird jedenfalls bis auf weiteres sein, das Nubische mit HOMMEL und ALMKVIST als ganz isoliert unter den Sprachen Afrikas dastehend zu betrachten.

Von der Syntax abgesehen, die in merkwürdiger Weise an die im Türkischen üblichen Konstruktionen erinnert, bietet das Nubische keine Beziehungen zu den benachbarten kuschitischen Sprachen. Dieser s. g. turanische Einfluss, von dem weder das Berberische und das Altägyptische noch die semitischen Sprachen mit alleiniger Ausnahme des Amharischen irgendwelche Spuren aufweisen, tritt in den Agau-Dialekten, die dem Nubischen geographisch am nächsten stehen, besonders stark hervor, und HOMMEL wird demnach Recht haben, wenn er annimmt, dass dieser Einfluss in den kuschitischen Sprachen zunächst vom Nubischen ausgegangen ist. Was ferner das Verhältnis zwischen den kuschitischen Sprachen einerseits und dem Nubischen andererseits anbelangt, so kann man mit HOMMEL zwei Möglichkeiten annehmen: entweder sind erstere ursprünglich nubische Dialekte, welche im Laufe der Zeit mehr oder weniger semitisiert worden sind, oder aber ursprünglich semitische Sprachen, welche durch den Einfluss des Nubischen allmählich mehr oder weniger turanisiert wurden. Ob nun die syntaktische Übereinstimmung des Nubischen mit den turanischen Sprachen lediglich dem Zufall zuzuschreiben ist oder wirklich einen tieferen Grund hat, ist eine Frage, deren endgültige Beantwortung erst in der Zukunft zu erwarten ist.

Zu den Nubiern gehören, wie oben bemerkt, in erster Linie die *Bewohner des Niltals* zwischen Aswän und Ambuköl, in Ägypten *berberī*, Plur. *berābra* genannt. Da sie in ihrer Heimat in sehr primitiven Verhältnissen leben, wandern junge Leute häufig nach Ägypten aus, um dort eine passende Beschäftigung zu finden. Nachdem sie ein kleines Vermögen ge-

sammelt haben, kehren sie zurück und lassen sich für die Zukunft in der Heimat nieder. Während ihres Aufenthaltes in Ägypten erwerben sie eine gewisse Kenntnis der arabischen Umgangssprache, bringen es aber selten so weit, dass sie arabisch korrekt sprechen können. Mit den Nil-Nubiern ist die *Bevölkerung von Dār Nūba* in Kordofān nahe verwandt.

Bei den klassischen Schriftstellern wird Nubien mehrmals erwähnt. Um 545 wurde die nubische Bevölkerung des Niltals zum Christentum bekehrt, und hier entstand ein christliches Reich, das am Ende des 13. Jahrhunderts von den Mamlüksultanen in Ägypten unterworfen wurde. Erst im Laufe des 15. Jahrhunderts aber sollen die Nubier allgemein den Islām angenommen haben. Von der nächstfolgenden Zeit wissen wir wenig; erst durch die Forschungsreisenden des 18. und des 19. Jahrhunderts ist Nubien allgemein bekannt geworden.

Von einigen älteren Wörtersammlungen abgesehen, verdanken wir hauptsächlich LEPSIUS und REINISCH unsere Kenntnis der nubischen Sprache. Schon während seines Aufenthaltes in Ägypten und Äthiopien 1842—1846 begann LEPSIUS seine Untersuchungen auf diesem Gebiet, im Jahre 1860 wurde seine Übersetzung des Markusevangeliums gedruckt, und zwanzig Jahre später erschien seine grosse *Nubische Grammatik*. Von den drei Dialekten erwähnte er den Mahās-Dialekt und legte ihn seiner Darstellung zu Grunde. Ausserdem berichtet er ausführlich über die von ihm bei seinen nubischen Studien befolgte Methode. Noch ehe sein grosses Werk fertiggedruckt war, erschien REINISCH'S *Nuba-Sprache*, und LEPSIUS konnte deshalb in dem letzten Kapitel seiner Arbeit das Werk des österreichischen Gelehrten einer ziemlich scharfen Kritik unterwerfen. Daraus folgt allerdings nicht, dass LEPSIUS in allen Fällen Recht behält, in denen die Angaben beider einander widersprechen. REINISCH fasste seine Aufgabe anders auf, insofern er sich nicht auf einen einzigen Dialekt beschränkte, sondern alle zusammen behandelte. Übrigens nahm er nicht drei, sondern vier Dialekte an; doch stimmt das s. g. *Fadidschaische* in allem Wesentlichen mit dem Mahās-Dialekte überein. Die Namen seiner verschiedenen Gewährsmänner werden in der Vorrede mitgeteilt; im übrigen erfahren wir über seine Methode nichts.

Das Material sammelte er während einer im Jahre 1875—1876 unternommenen Reise in Ostafrika.

Bald darauf wurden diese Gegenden von ALMKVIST besucht. Zu Anfang des Herbstes 1877 verliess er Kairo, hielt sich fünf bis sechs Wochen in Aswān auf und reiste dann teils zu Wasser, teils zu Lande nilaufwärts über Wādī Halfa, Sukköt und Mahās nach Neu-Dongola. Nach einmonatigem Aufenthalt daselbst wurde die Reise auf dem Nil nach Debba und weiter durch die Bajūḍa-Steppe nach Charḩūm fortgesetzt. Von dem letztgenannten Orte aus kehrte er über Berber und Sawākin nach Kairo zurück und langte daselbst Ende Mai 1878 an. Das nächste Ergebnis dieser Forschungsreise war seine grosse Arbeit über die Bischāri-Sprache; sein Hauptzweck war es jedoch gewesen, das Nubische zu studieren. Nach seiner Rückkehr in Kairo erfuhr er, dass ihm REINISCH zuvorgekommen war, und dies wird auch der eigentliche Grund gewesen sein, weshalb seine Sammlungen niemals veröffentlicht wurden, obgleich er den Gedanken, sein reiches Material zu bearbeiten und zu publizieren, nie ganz aufgab. Über seine Methode teilt ALMKVIST nichts Näheres mit; aus seinem hinterlassenen Manuskript ergibt sich jedoch, dass er in derselben Weise wie beim Erforschen der Bischāri-Sprache gearbeitet hat, d. h. er hat seine nubischen Lehrer teils kurze Sätze im Stile Ollendorff's, teils vollständige grammatische Paradigmen aus dem Arabischen ins Nubische übersetzen lassen. Da seine Arbeit durchgehends Mahās- und Dongola-Formen in gegenüberstehenden Kolumnen enthält und diese, nach der Farbe der Tinte zu schliessen, gleichzeitig niedergeschrieben worden sind, wird er beide Dialekte zugleich studiert und dabei einen Lehrer gehabt haben, der mit beiden vertraut war. Dieser muss Muḩammed geheissen haben, denn an mehreren Stellen finden sich kurze Notizen in schwedischer oder arabischer Sprache mit dem Zusatz *M.* oder *Muḩ.* Übrigens scheint es, als ob die Muttersprache dieses sonst unbekanntes Muḩammed der Mahās-Dialekt, nicht das Dongolāwī gewesen wäre. Wenigstens hat ALMKVIST an ein paar Stellen notiert: »Hier kommt es mir vor, als ob *M.* nicht ganz sicher im Dongolāwī wäre». Die Bezeichnung der Aussprache ist sehr genau, und an mehreren Stellen hat ALMKVIST im Einverständnis mit seinem Lehrer

die nubischen Wörter auch mit arabischen Lettern umschrieben. Was schliesslich den Kenzī-Dialekt betrifft, so hat er in einem besonderen Heft die wichtigsten Abweichungen vom Dongolāwī notiert und ausserdem an mehreren Stellen neben den Paradigmen der beiden anderen Dialekte die entsprechenden Kenzī-Formen nachträglich eingetragen. Da seine Kenzī-Aufzeichnungen mit einer kurzen Notiz über einen Mann Namens Haidar beginnen, so ist es wahrscheinlich, dass dieser Haidar sein Lehrer im Kenzī gewesen ist. An die Grammatik schliesst sich ein umfassendes Wörterbuch an, in dem die nubischen Wörter nicht nur schwedisch, sondern auch arabisch wiedergegeben sind, und endlich einige kurze Texte, teils mit erklärenden Anmerkungen in schwedischer Sprache, teils mit arabischer Übersetzung.

Ferner hat DE ROCHEMONTEIX unter dem Titel *Quelques contes nubiens* einige Erzählungen nebst französischer Übersetzung herausgegeben. Das älteste Werk, das wir über die nubische Sprache besitzen, ist ein italienisch-nubisches Wörterbuch von dem Missionar CARRADORI aus Pistoja. Das Manuskript, das den Kenzī-Dialekt behandelt und die Jahreszahl 1650 trägt, wurde vor etwa dreissig Jahren entdeckt, ist aber noch nicht herausgegeben worden. Aus einer näheren Untersuchung ergibt sich jedoch, dass dieses Werk mehrere Irrtümer enthält.

Von der einstigen Existenz einer alten christlichen Litteratur in nubischer Sprache hatte man zwar schon längst Kenntnis durch Zeugnisse alter Schriftsteller, sonst wusste man aber über dieselbe gar nichts. Im Sommer 1906 wurden aber in Kairo einige Pergamentblätter von Professor SCHMIDT entdeckt, die Bruchstücke einer alten Übersetzung des Neuen Testaments und eines Liedes auf das Kreuz in altnubischer Sprache enthalten und etwa aus dem 8. Jahrhundert zu stammen scheinen. Sie sind im Dialekt von Mahās in griechischer Schrift mit einigen Zusatzzeichen geschrieben. Die Grundlage der Entzifferung gab das Wort $\alpha\rho\alpha\upsilon$, *urā* 'König' ab. Für die Geschichte der nubischen Sprache überhaupt sind diese Texte sehr wichtig, und insbesondere lernen wir durch dieselben viele echt nubische Wörter kennen, die später verloren gingen und durch arabische ersetzt wurden. Mit Hilfe des neuentdeckten Materials hat man ferner feststellen können, dass die Inschriften mit griechischen

Buchstaben in dem oberen Niltale in altnubischer Sprache abgefasst sind. Daraus folgt, dass im Altertum das nubische Sprachgebiet viel weiter nach Süden als heutzutage reichte. Schliesslich darf man wohl auch hoffen, dass es jetzt gelingen wird, die zahlreichen Inschriften in der s. g. meroitischen Schrift zu entziffern.

Die nubische Lautlehre ist von LEPSIUS eingehend behandelt worden. Die Palatalen bieten gewisse Schwierigkeiten. Nach REINISCH lautet \check{g} gewöhnlich beinahe so wie das italienische *ge*, *gi*, bisweilen aber wie *č*, persisch چ ; daneben notierte er sich aber auch eine ganz andere, obwohl seltene Aussprache, und zwar die des amharischen *q*. Dagegen leugnet LEPSIUS das Vorhandensein des letzteren Lautes. Nach ihm lautet der betreffende Konsonant wie ein präpalatales *g*; jedoch macht er auch auf einen anderen Umstand aufmerksam. In Übereinstimmung mit der sonstigen Entwicklung im Nubischen sollte man in gewissen Fällen ein *k'* statt *g* erwarten, und in der Tat glaubte LEPSIUS mitunter ein *k'* zu hören. Bei aller Mühe konnte er jedoch diese Sache nicht ganz sicher feststellen, weshalb er überall nur *g* schrieb. Aus ALMKVIST'S Beobachtungen ergibt sich aber zur Genüge, dass hier wirklich mehrere Laute vorkommen. In seinem Artikel *Nubiska språket* in *Nordisk Familjebok* giebt er eine kurze Übersicht des nubischen Lautbestandes, und hier schreibt er: \check{c} (*tj*, *kj*), \check{g} (*dj*, *gj*). Dieselben Transskriptionszeichen werden in seinem hinterlassenen Manuskript gebraucht, und ausserdem finden sich daselbst mehrere vereinzelte Notizen über die Aussprache in verschiedenen Fällen. An einer Stelle sagt er ausdrücklich: »Es muss zwischen *dj* und *gj* unterschieden werden». Ebenso finden sich auch einige kurze Angaben über den Übergang dieser Laute in die entsprechenden stimmlosen *tj* und *kj*. Dagegen fehlt es bei ALMKVIST an einer zusammenhängenden Darstellung dieser Frage. Auch DE ROCHEMONTEIX unterscheidet genau zwischen den stimmlosen und den stimmhaften Palatalen, und bei CARRADORI kommen drei verschiedene Zeichen vor, und zwar *chi*, z. B. *ecchieghi* (ALMKVIST *ikjkjgi*), *c* (*ci*), z. B. *bocchiehi* (ALMKV. *botjtjir*), und *g* (*gi*), z. B. *gianos* (ALMKV. *djan*). In den neulich entdeckten altnubischen Handschriften dagegen wird nur ein einzi-

ges Zeichen für die Palatalen verwendet. Was schliesslich meine eigenen Beobachtungen über diesen Punkt betrifft, so stützen sich diese hauptsächlich auf die Angaben von Kenzī-Nubiern. Daneben ist es mir auch gelungen, einige Personen anzutreffen, deren Muttersprache der Mahās-Dialekt war, aber keine aus Dongola. Über die Verbreitung der verschiedenen Laute in den verschiedenen Dialekten kann ich mich demnach nicht äussern. Was nun die Aussprache anbelangt, so ist \check{g} mit dem italienischen *gi* in *giorno* identisch, also eine typische Affrikata, z. B. *gorġo* 'sechs'. Der entsprechende stimmlose Laut ist \check{c} , z. B. *ačč* (ALMKVIST *atjtj*) 'beissen'. Gewöhnlich wird das erste Element —*d*, *t*— sehr deutlich gehört; mitunter kommt es jedoch vor, dass dieses in der Aussprache fast gänzlich schwindet und die ursprüngliche Affrikata also mehr oder weniger vollständig in eine Frikativa übergeht. Schliesslich kann man auch ein mouilliertes g^j nebst dem entsprechenden mouillierten k^j hören.

Auch die beiden Laute, die REINISCH durch *z* und \check{z} wiedergiebt, sind verschieden beurteilt worden. Das Vorhandensein des ersteren in arabischen Wörtern wird auch von CARRADORI und DE ROCHEMONTEIX bestätigt; die Existenz des letzteren Lautes wird zwar von LEPSIUS in Abrede gestellt, damit ist aber diese Frage nicht erledigt.

Über den Akzent teilt LEPSIUS fast nichts mit. Dagegen ist dieses überaus wichtige Kapitel von REINISCH und besonders von ALMKVIST eingehend studiert worden.

Die nubische Sprache ist sehr reich entwickelt, die Flexion der Nomina jedoch bei weitem nicht in demselben Maasse wie beim Verbum. Der Dialekte sind drei, *Kenzī*, *Mahāsī* und *Dongolūwī*, von denen der erste und der letzte mit einander am nächsten verwandt sind, während der Mahās-Dialekt eine Sonderstellung einnimmt.

- TAMM, F., Om avledningsändelser hos svenska substantiv, deras historia ock nutida förekomst.
- SUNDÉN, J. M., De tribunicia potestate a L. Sulla imminuta quaestiones.
- LANDTMANSON, I. S., Träldomens sista skede i Sverige. Ett kapitel ur vår äldre rätts historia.
- JOHANSSON, K. F., Bidrag till Rigvedas tolkning.
- WAHLUND, C., La belle Dame sans mercy. En fransk dikt.
- EDFELDT, H., Om bevisen för Guds verklighet.
- PIEHL, K., Quelques petites inscriptions provenant du temple d'Horus à Edfou.
- RIBBING, S., Prof. Chr. Jac. Boströms Föreläsningar i etiken, efter det muntliga föredraget upptecknade och redigerade.
- PERSSON, P., Om ett nyligen upptäckt fragment af en romersk kommunallag.
- v. SCHEELE, F., Finnes det ett omedvetet sjäslif?
- GEIJER, P. A., Historisk öfverblick af latinets *qui* och *qualis* fortsatta som relativpronomina i de romanska språken.
- HJÄRNE, H., Svensk ryska förhandlingar 1564—72. Erik XIV:s ryska förbundsplaner.
- DANIELSSON, O. A., Zur metrischen Dehnung im älteren griechischen Epos.

Band VI:

- LIDÉN, E., Studien zur altindischen und vergleichenden Sprachgeschichte.
- LUNDSTRÖM, V., Prolegomena in Eunapii vitas philosophorum et sophistarum.
- WADSTEIN, E., Runinskriften på Forsaringen. Vårt älsta lagstadgande.
- HALLENDORFF, C., Konung Augusts politik åren 1700—01. Ett bidrag.
- AHLENIUS, K., Till kännedomen om Skandinavians geografi och kartografi under 1500-talets senare hälft.
- EKLUND, J. A., Nirvāna. En religionshistorisk undersökning.
- WADSTEIN, E., The Clermont Runic Casket. With five plates.
- TAMM, F., Om avledningsändelser hos svenska adjektiv, deras historia ock nutida förekomst.
- TAMM, F., Om ändelser hos adverb ock arkaiskt bildade prepositionsuttryck i svenskan.

Band VII:

- TAMM, F., Sammansatta ord i nutida svenskan undersökta med hänsyn till bildning av förleder.
- v. FRIESEN, O., Till den nordiska språkhistorien.
- PIPPING, H., Om runinskrifterna på de nyfunna Ardre-stenarna.
- TAMM, F., Granskning av svenska ord. Etymologiska ock formhistoriska studier.
- VARENIUS, O., Räfsten med Karl XI:s Förmyndarstyrelse. I. Dechargens gifvande och återkallande.
- HELLQUIST, E., Studier i 1600-talets svenska.

Band VIII:

- SAMUELSSON, J., Ad Apollonium Rhodium adversaria.
- EDÉN, N., Den svenska centralregeringens utveckling till kollegial organisation i början af sjuttonde århundradet (1602—1634).
- MEYER, E. A., Englische Lautdauer. Eine experimentalphonetische Untersuchung.

Band IX:

COLLIJN, I., Drei neu aufgefundene niederdeutsche Einblattkalender des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Geschichte des Lübecker Buchdrucks.

VARENJUS, O., Beskatning och statsreglering i England.

v. FRIESEN, O., Vår älsta handskrift på fornsvenska.

HAHR, A., Konst och Konstnärer vid Magnus Gabriel De la Gardies hof. Bidrag till den svenska konsthistorien.

SJÖGREN, H., Zum Gebrauch des Futurums im Altlateinischen.

v. FRIESEN, O., Till den nordiska språkhistorien. Bidrag II.

B. X är under tryckning.

Band XI:

LAGERCRANTZ, OTTO, Elementum. Eine lexikologische Studie. I.

STAAFF, E., Etude sur les pronoms abrégés en ancien espagnol.

COLLIJN, I. och STAAFF, E., Evangelios e Epistolas con sus exposiciones en romance.

ZETTERSTÉEN, K. V., Den nubiska språkforskningens historia.

Band XII:

PETRINI, E., Psykologiska dogmer.

HAHR, A., Studier i Johan III:s renässans. I. Arkitektfamiljen Pahr.

HÄGERSTRÖM, AXEL, Das Prinzip der Wissenschaft. Eine logisch-erkenntnistheoretische Untersuchung. I. Die Realität.

LÖFSTEDT, EINAR, Spätlateinische Studien.

GABRIELSON, ARVID, Le sermon de Guischart de Beaulieu. Édition critique de tous les manuscrits connus avec introduction.

Af **Band XIII** har utkommit:

DANIELSSON, O. A., Zu den venetischen und lepontischen Inschriften.

HAHR, A., Studier i Johan III:s renässans. II. Villém Boy. Bildhugaren och byggmästaren.

COLLIJN, I., Neue Bruchstücke der Nibelungen Handschrift **L**.

NACHMANSON, ERNST, Beiträge zur Kenntnis der altgriechischen Volkssprache.

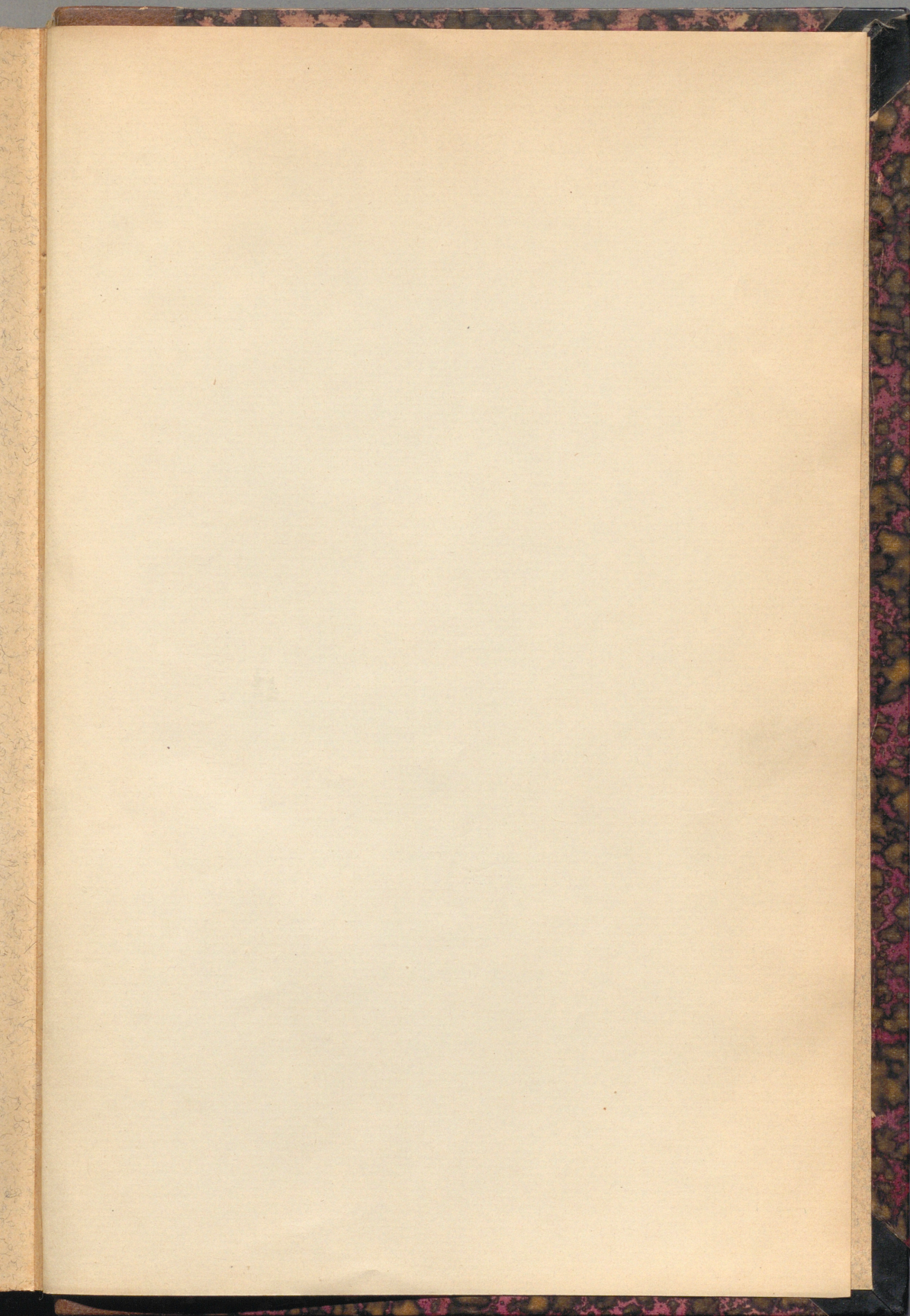
Pris för hvarje band 10 kr. (12 Mark).

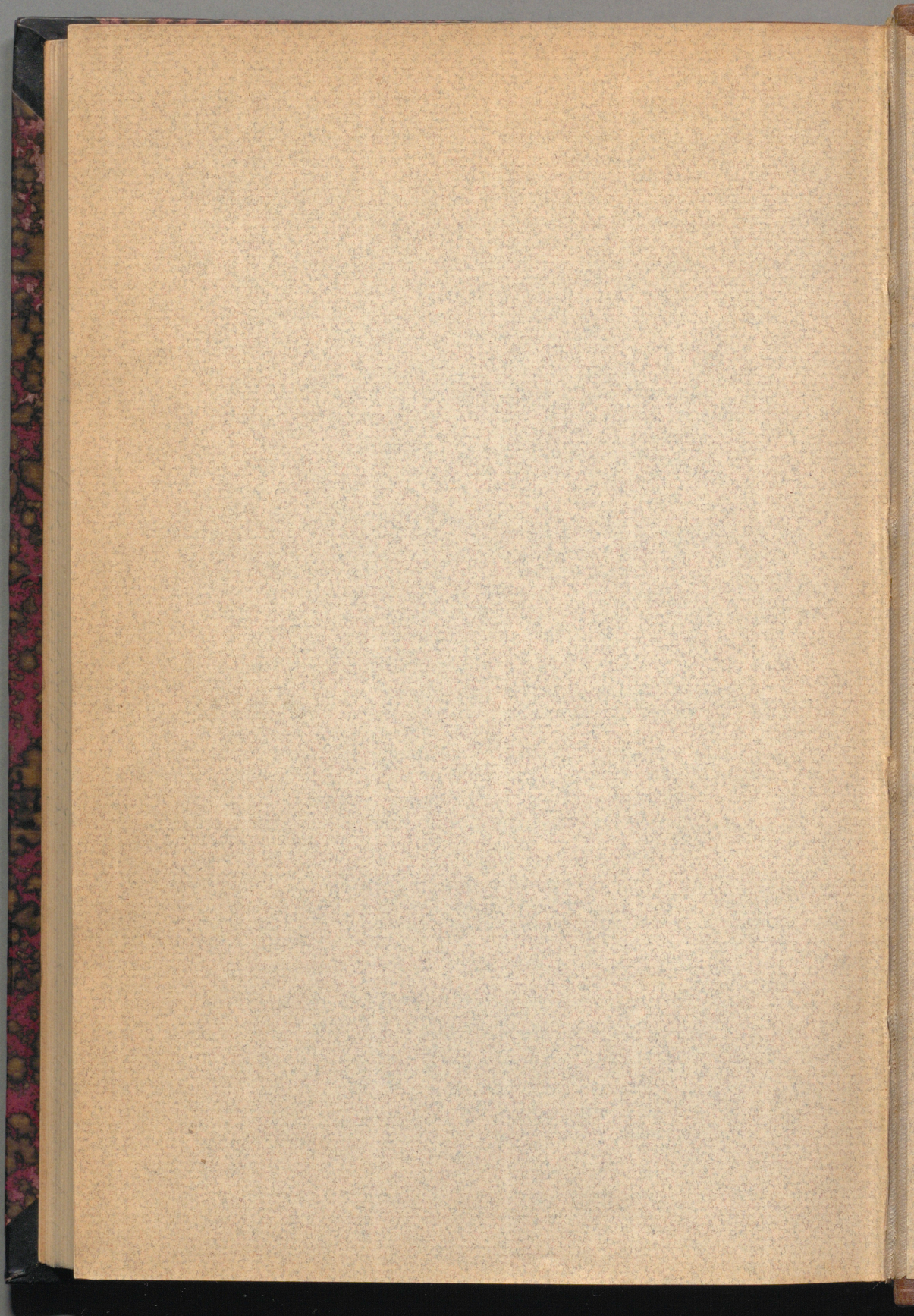
Fleritalet af de i banden ingående skrifterna kunna äfven erhållas i särtryck.

BYGDÉN, L., Förteckning å tryckta och otryckta källor till landskapet Uplands och Stockholms Stads historiskt-topografiska beskrifning, förnämligast hämtade ur Westinska samlingarne i Upsala Universitets Bibliotek. Pris 3 kr.

I kommission hos Wahlström & Widstrand, *Stockholm*:

Urkunder till Stockholms historia. I. Stockholms stads privilegiebref 1423—1700, af K. Hum. Vet.-Samf. utgifna genom K. HILDEBRAND. Hittills utkommet: 1:sta, 2:dra och 3:dje häftena. Pris för häfte 3 kr. Upland. Skildring af länd och folk, af K. Hum. Vet.-Samf. utgifven genom A. ERDMANN och K. HILDEBRAND. Band I: häft. 1—4 (kompl.), Band II: häft. 1—4 (kompl.). Pris för hela arbetet 25 kr.

National Library
of Sweden

60001000074344

